

УДК 340.11:165.243

П.М. РАБІНОВИЧ,

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка

ПОТРЕБОВЕ ПРАВОРОЗУМІННЯ ЯК ВИСЛІД СОЦІАЛЬНО-МАТЕРІАЛІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ (ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

Анотація. У статті охарактеризовується авторська концепція потребового праворозуміння, котра базується на засадах історико-матеріалістичної соціальної філософії. В основу цієї концепції покладено так званий потребовий дослідницький підхід. Згідно з означеним праворозумінням право — це обумовлені рівнем розвиненості суспільства можливості людини (чи групи людей) отримувати та використовувати засоби, необхідні для задоволення її біологічно і соціально обґрунтованих — у конкретно-історичних умовах — потреб існування й розвитку і забезпечувати соціальними обов'язками інших суб'єктів. До обґрунтування такого праворозуміння залучені матеріали практики Європейського суду з прав людини із застосування ним Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Також висвітлюються пізнавально-пояснювальні можливості потребового праворозуміння в обґрунтуванні принципової нездоланності змістовного плюралізму праворозумінь і певного змістовного динамізму майже кожного з них, а також у виявленні соціальної сутності тих різноманітних явищ, котрі в юридичній науці, та й у державно-юридичній регулятивній практиці, відображаються за посередництва терміно-поняття «право».

Ключові слова: праворозуміння, потребове праворозуміння, потребовий дослідницький підхід, соціальна сутність права, змістовний плюралізм праворозумінь, змістовний динамізм праворозумінь.

Постановка проблеми. Що вважати праворозумінням? Або іншими словами: яке явище відображається цим терміно-поняттям?

На відміну від досить поширеної, так би мовити, «колоподібної» відповіді на наведене запитання (як-от: «праворозуміння — це розуміння права») мною вже протягом щонайменше п'яти років обстоюється інакша інтерпретація означеного явища. А саме: *праворозуміння* — це відображення у

людській свідомості за допомогою поняття, позначуваного терміном «право» (або ж іншим однозначним з ним словом чи символом), того явища, котре оцінюється певним суб'єктом як корисне для задоволення його потреб існування та розвитку і забезпечується соціальними обов'язками інших суб'єктів. Тобто йдеться про самоз'ясування (інтерпретацію) того, *щоб*, власне, відображається поняттям, позначеним словом «право» (або іншим

що кожна з таких частин суспільства (в особі її індивідуальних чи колективних представників) воліє вважати *«правом»* (тобто явищем *правильним, справедливим, праведним, виправданим, правомірним*) насамперед той феномен, який полегшує, а не ускладнює її існування, життєдіяльність, розвиток, тобто котрий сприяє, а не перешкоджає задоволенню її потреб (інтересів). І ось такі власне *«потребові»* — причини нерідко стають, вважаю, більш впливовими, більш дієвими, ніж якісь інші чинники (зокрема, гносеологічні). Вони-то й зумовлюють *глибинно* — чи-то безпосередньо, чи-то опосередковано, начебто завуальовано, причому не тільки усвідомлено, а й навіть інтуїтивно — *вибір* тими чи іншими суб'єктами того феномену, який останніми й вважатиметься *«правом»*.

Тому є підстави зробити висновок, що розбіжності у людських потребах, у засобах та рівнях їх задоволення становлять фундаментальну, визначальну причину плюралізму праворозуміння, причину неоднозначного смислонаповнення терміно-поняття *«право»*. З огляду саме на цю обставину і видалося виправданим покласти в основу інтерпретації феномену праворозуміння такий концептуальний підхід, який свого часу мною було названо *«потребовим»* [1]. Згадка про такий підхід, зауважу, згодом почала зустрічатися і в інших наукових та навчальних працях [2; 3].

А ось те праворозуміння, яке обумовлюється саме таким підходом, минулого року мені видалося обґрунтованим назвати, відповідно, *потребовим* [4, 156–157; 5, 240–241].

Викладення основного матеріалу. Основні положення потребового праворозуміння. У його основу покладено уявлення, згідно з яким тією *спільною* властивістю субстанційно різних явищ (які, проте, *«чомусь»* відображаються одним і тим самим терміно-поняттям —

«право») є те, що всі вони виявляються, так чи інакше, *корисними* (тобто можуть послужити засобами) для задоволення матеріальних та інших важливих потреб людей, їхніх груп, об'єднань, а в якихось випадках — потреб усього суспільства. Натомість, ті явища, які здатні, навпаки, гальмувати, ускладнювати задоволення потреб тих чи інших суб'єктів, останніми навряд чи будуть кваліфікуватися, оцінюватися (як свідчить минула і нинішня соціальна практика) в ролі саме *права*. (Звідси, до речі, стає зрозумілим, чому і держави, їхні органи влади воліють — у, можна сказати, ідеолого-забезпечувальних, агітаційно-пропагандистських цілях — іменувати свої формально-обов'язкові настанови, приписи саме *«правом»*, прагнучи переконати їх адресатів у справедливості, виправданості своїх волевиявлень).

Отож квінтесенція потребового праворозуміння може бути представлена такою дефініцією: *право — це обумовлені рівнем розвиненості суспільства можливості людини (чи групи людей) отримувати та використовувати засоби, необхідні для задоволення її біологічно і соціально обґрунтованих — у конкретно-історичних умовах потреб існування й розвитку і забезпечувані соціальними обов'язками інших суб'єктів.*

Оскільки такі можливості, з одного боку, становлять *«приналежність»* їхнього носія, органічно вплітаються у спосіб його буття, остільки вони утворюють *суб'єктивну* сторону дефініюваного феномену.

З другого ж боку, цьому феномену водночас притаманна й низка ознак *об'єктивності*. Вони полягають, зокрема, у тому, що: а) соціальні засоби задоволення потреб перебувають поза відповідним суб'єктом: першопочатково він ними не володіє; б) ці можливості належать суб'єкту навіть незалежно від

того, чи усвідомив він їх; в) певна значущість таких можливостей (зокрема, їх корисність, цінність) у задоволенні людських потреб індивідуальних, групових, загальносоціальних — є, стосовно їх носіїв, теж фактом *об'єктивним* (який, втім, може усвідомлюватися не завжди адекватно).

Неважко помітити, що стисло схарактеризоване тут потребове праворозуміння належить до соціолого-позитивістського типу праворозуміння, а точніше до соціально-антропологічного різновиду останнього (причому, і про це слід зазначити цілком відверто, в його *історико-матеріалістичній* інтерпретації).

Втім, нещодавно в одній із сучасних вітчизняних філософсько-правових монографій розроблюваний мною потребовий підхід було віднесено до доктрини *природного права* [6, 737-756]. Проте (як слушно зазначав рецензент цієї праці [7, 393]), якщо мною іноді й використовувалося формулювання «соціально-природне право», то термін «природне» вживався тоді зазвичай у сенсі *закономірний, нормальний, неминучий*, але не як трансцендентний, позадосвідний, надпозитивний.

Потребові мотиви у праворозумінні Страсбурзького суду. Декілька років тому мені вдалося доречним дослідити практику застосування Європейським судом з прав людини (далі — Суд) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) під таким кутом зору: яке явище цей Суд вважає *правом*, вирізвивши низку

тих онтичних властивостей, які, на його думку, конституують *правовість* цього явища.

І ось виявилось, що таким явищем Суд зазвичай вважає *можливості задовольняти певні потреби та інтереси насамперед людини*, а також окремих людських спільнот, об'єднань та й, зрештою, суспільства в цілому¹. Майже в усіх рішеннях Суду йдеться про інтереси особи, приватні інтереси (скажімо, інтереси дитини, батьків); про інтереси групи, про інтереси суспільства. А усвідомлені інтереси, як відомо, є, так чи інакше, відображенням потреб. Причому йдеться наголосимо на цьому особливо! — про потреби не тільки матеріальні, а й духовні та соціальні.

До правоконститууючих властивостей цього явища Суд відносить такі:

— зазначені можливості зумовлюються як біологічними властивостями індивіда (його віком, станом здоров'я, рівнем фізичного розвитку тощо), так і соціальними (зокрема, рівнем його особистісної зрілості, інтелектуального розвитку)²;

такі можливості мають бути конкретними і справжніми (реальними), практично здійсненними³;

вони мають з'ясуватися стосовно саме тієї унікальної ситуації, в якій опинився заявник. Суд постійно наголошує на необхідності зважати на специфічність, неповторність конкретної ситуації у різних державах, якщо вирішується питання про те, дотримано певне право або порушено, чи у конкретній ситуації «поведінка» держави-від-

¹ Рішення Суду у справах «Backley», «Bouchelkia», «Camenrind», «Ceylan», «Chapman», «Dudgeon», «Handysise», «Iankowski», «Jonstone», «Khalfaoui», «Lingens», «Olsson», «Rees», «Rekvenyi», «Serif», «Vogt», «Wingrove», «Games», «Gaskin».

² Рішення Суду у справах «Costello Roberts», «Crus Varac», «Kudla», «Nsona», «Soering», «Tekin», «Vilvarajah».

³ Рішення Суду у справах «Airey», «Allenet de Ribemont», «Coéme», «Vasilescu», «Waite and Kennedy».

повідача є правомірною або ж, навпаки, неправомірною¹;

— складові показники такої ситуації мають включати, зокрема, власне суб'єктивні, суто індивідуальні психічні особливості людини — скажімо такі, як здатність розуміти зміст і вимоги закону, рівень її психічного розвитку, характер психічної реакції на діяння інших²;

необхідність брати до уваги (окрім, можна сказати, *особистісної* ситуативності), також і ситуативність *соціальної*. Найбільш рельєфно це виявляється тоді, коли Суд наголошує на вимозі тлумачити і застосовувати Конвенцію обов'язково у світлі *актуальних умов сьогодення*, тобто таких умов, що існують якраз на момент розгляду відповідної справи³;

— як наслідок (оскільки будь-які ситуації постійно трансформуються, «рухаються»), *конкретна* інтерпретація змісту й обсягу можливостей, на думку Суду, не може бути застиглою, незмінно формалізованою; навпаки: вона — у певному сенсі — здатна набувати певної релятивності. Звідси час від часу у Суду виникає потреба вдаватися, використовуючи «динамічний та еволюційний підходи»⁴, до *розвитку* праворозуміння через інтерпретацію ним положень Конвенції, а іноді навіть і до їх, так би мовити, «добудови». Суд виходить із того, що «завжди буде існувати необхідність у пристосуванні загальних положень Конвенції до змінюваних обставин»⁵ причому навіть за посередництва формулювання такого права,

«яке текстуально не закріплене у Конвенції»⁶;

— нарешті, здатність задовольняти потреби та інтереси людини має бути «справедливо збалансованою» з можливостями задоволення потреб інших осіб, інших суб'єктів соціуму, суспільства в цілому. Досягнення такого балансу Суд вважає основною метою, покликаним усього конвенційного механізму правозахисту. При цьому, співставляючи, «співвимірюючи» різноманітні інтереси, Суд свідомий того, що вони часто-густо не співпадають, навіть суперечать, конфліктують між собою⁷. І нерідко він відверто мотивує, саме з яких підстав «схилляє баланс» на користь лише *певних* суб'єктів, тобто пояснює, чому інтереси *певних* осіб мають на його погляд — «отримати гору», «дістати перевагу» над інтересами інших⁸.

Фіксуючи усі зазначені щойно властивості досліджуваного явища у дефініції відповідного терміно-поняття, можна резюмувати таке. Згідно з праворозумінням Суду право — це *об'єктивно зумовлені біологічними та соціальними факторами конкретні й реальні можливості задоволення потреб (інтересів) людини чи людських об'єднань, справедливо збалансовані з можливостями задоволення потреб (інтересів) інших суб'єктів та й усього суспільства*.

Отож, якщо зважати на той визначальний соціально-філософський концептуальний підхід, що на ньому ґрунтується наведена інтерпретація, то таке

¹ Рішення Суду у справах «Cossey», «Lopes Ostra», «Ozgür Günden», «Rees».

² Рішення Суду у справі «Campbell and Cosans».

³ Рішення Суду у справах «Cossey», «Stafford».

⁴ Рішення Суду у справах «Christine Goodwine», «Stafford».

⁵ Рішення Суду у справі «Streletz, Kessler and Krenz».

⁶ Рішення Суду у справі «John Murray».

⁷ Рішення Суду у справах «Beyerler», «Cardoso Coca», «Chapman», «Chassagnou».

⁸ Рішення Суду у справах «Boujlifa», «Buckley», «Elsholz», «Scozzariet Giunta».

праворозуміння можна вважати *інструментально-потребовим*. А оскільки йдеться про потреби людські, потреби людей, то воно є водночас і засадничо *антропологічним*.

Евристичні можливості потребового праворозуміння. Принаймні три з них схарактеризуємо далі.

По-перше, воно дозволяє пояснити історичну принципову нездоланність змістовної *плюралістичності* праворозуміння навіть у межах одного суспільства (а тим більше у різних правових системах чи в їх «сім'ях») — причому не тільки в минувшині, а й у сучасності та, гадаю, у майбутньому.

Що ж до останнього, так би мовити, «футурологічного» питання: чи вдасться коли-небудь досягти однозначного праворозуміння, то з-поміж відповідей на нього зустрічаються, як відомо, навіть протилежні, взаємовиключні. Одні науковці схильні відповідати на це запитання ствердно (особливо прихильники так званого інтегрального праворозуміння), а інші — заперечливо.

Я поділяю другий підхід. І ось чому.

Оскільки існування будь-якого людського суспільства супроводжує і, цілком імовірно, вже завжди буде супроводжувати його соціальна неоднорідність, то плюралізм праворозуміння й надалі залишатиметься притаманним будь-чій і будь-якій правовій свідомості, включаючи й такий її різновид, як юридична наука. І хоча в ній, особливо останнім часом, почастишали спроби сконструювати уніфіковане, «інтегральне» праворозуміння, однак і з-поміж його прихильників воно не стає загально визнаним і однозначним. Принаймні на сьогодні стосовно обговорюваної проблеми чітко простежується, можна сказати, *плюралізм інтегральності*.

Водночас слід мати на увазі, що всередині кожного з традиційних, «класичних» типів праворозуміння — пози-

тивістського (включаючи його чи-то легістський, чи-то соціологічний, чи-то психологічний варіанти) і неопозитивістського (зокрема, так званого «природного») — цілком можливі й нерідко подаються плюралістичні інтерпретації на основі долучення до «стрижня» кожного з них тих або інших додаткових ознак. (При цьому в логіко-граматичній структурі відповідних дефініцій загального поняття права такий «стрижень» фіксується іменником, а його начебто суттєві ознаки — прикметником). Інакше кажучи, *у рамках* кожного з двох основних типів праворозуміння така «інтегральність» культивується досить часто. Але насправді вона такою не є, оскільки смисловий «стрижень» відповідної дефініції (іменник) все одно залишатиметься або позитивістським, або ж, навпаки, неопозитивістським. Отже, смислова плюралістичність, диверсифікованість загального праворозуміння була, є й, вважаю, завжди залишатиметься його нездоланною, непереборною властивістю. І якраз потребове праворозуміння дозволяє пояснити таку ситуацію достатньо переконливо.

По-друге, розглядуване праворозуміння, орієнтуючи на знаходження *носіїв* тих потреб, задоволення яких опосередковується за допомогою феномену, що позначається терміно-поняттям «право», сприяє виявленню *соціальної сутності* цього явища (а не її замовчуванню, маскуванню, спотворенню) і завдяки цьому попередженню маніпулювання інтерпретаціями гранично абстрактних оціночно-правових понять, оскільки останні (як доведено герменевтикою) об'єктивно здатні слугувати знаками, образно кажучи, «вішаками» різних, навіть взаємовиключних, смислів.

Адже з давніх-давен відомо, що кожному феномену завжди притаманні *сутність і явище* (явленість). При цьому «явленість», тобто зовнішня форма

(оболонка) феномену, та його сутність зазвичай не співпадають.

Осягнення, збагнення сутності тих феноменів, які становлять предмет науки, є її найголовнішою, домінантною функцією. Теорія чи концепція, котра її не виконує, навряд чи може заслуговувати на статус *наукової*.

Це, вочевидь, стосується й тих феноменів, які у соціально-політичній, зокрема державно-юридичній, практиці та й у юридичній науці вважаються *правовими*.

Та перш ніж розглядати питання про сутність чи-то природно-правових, чи-то державно-юридичних явищ, потрібно передусім чітко визначитися із інтерпретацією *загального поняття сутності соціальних явищ* (адже стосовно цього можуть існувати — та й справді існують — неоднакові погляди). Свого часу мені вже доводилося пропонувати таку дефініцію цього поняття: *соціальна сутність явищ — це їх здатність слугувати засобом задоволення потреб (інтересів) тих чи інших суб'єктів суспільств* [8, 84]. І нині майже через 20 років потому — серйозних підстав відмовлятися від цього положення не вбачається.

Тому з огляду на зазначену щойно інтерпретацію соціальної сутності правових (та й державних) явищ — видається підставним стверджувати, що потребове праворозуміння є найбільш надійним концептуальним фундаментом для її з'ясування.

Цим і зумовлюються місце та роль потребового підходу в усій системі різноманітних підходів і дослідницьких методів, які використовуються задля вивчення яких би то не було соціальних явищ, котрі вважаються «правовими». Цей підхід, з одного боку, не може абсолютизуватися, гіпертрофуватися, оскільки він (як і будь-який інший підхід) має об'єктивні межі застосовува-

ності; а тому не підмінює й не витісняє інші дослідницькі підходи та методи. Проте, з другого боку, останні значно втрачатимуть свою евристичність, наукову ефективність, якщо залишиться невідомою, прихованою або ж спотвореною сутність тих явищ, котрі є об'єктом вивчення, тобто якщо застосування інакших підходів і методів не спиратиметься на знання цієї сутності.

Реалізація потребового підходу у виявленні соціальної сутності правових (а також державних) явищ пов'язана з вирішенням таких завдань.

Насамперед слід осягнути загальне розуміння потреб різних суб'єктів суспільства (що вимагає, зокрема, з'ясування співвідношення цих потреб з такими суміжними, «спорідненими» явищами, як інтереси, мотиви, цілі суб'єктів). А потім — необхідно виокремити основні різновиди таких потреб, зважаючи на їх певну екзистенційну значущість (яка має відобразитися відповідною класифікацією останніх).

Далі потрібно встановити: а) потреби саме яких суб'єктів (тобто *чиї* потреби чи-то окремих індивідів, чи-то певних їхніх спільнот, об'єднань, чи-то суспільства в цілому) задовольняє досліджуваний феномен та б) які ж саме види таких потреб він задовольняє.

Нарешті, — і це, мабуть, є найважливішим, слід з'ясувати, чи здатний досліджуваний «правовий» (або державний) феномен бути засобом, інструментом задоволення певних потреб. А якщо здатний, то якою мірою: зокрема, з'ясувати, чи він є лише одним із таких засобів, чи ж засобом *єдиним* (у разі ствердної відповіді на останнє питання, відповідні потреби можна буде, гадаю, вважати *правовими* (чи державно-юридичними)).

Застосування потребового підходу для виявлення соціальної сутності об'єктивного юридичного права відчутно

полегшується, якщо в самому законодавстві текстуально задекларовується: заради задоволення, власне, *чиїх* та *яких* потреб встановлено певні юридичні норми.

Проведений мною разом з молодшою колегою магістром юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка А. Наконечною під таким кутом зору аналіз Конституції України та низки чинних українських кодексів виявив таке.

В Основному Законі України термінопоняття «потреби» вживається у п'яти статтях (де згадуються, зокрема, потреби мовні (ст. 12), потреби громадян (ст. 41), потреби соціального захисту (ст. 47)). Цивільний кодекс України вміщує це термінопоняття у сімнадцяти статтях (в яких йдеться, зокрема, про потреби особисті (ст. 865), побутові (ст. 31), власників квартир (ст. 382), у матеріальному забезпеченні та догляді (ст. 749)). У Сімейному кодексі України термінопоняття «потреби» фіксується у п'яти статтях (де мовиться, зокрема, про потреби дитини (статті 97, 188), у матеріальній допомозі (ст. 199)). У Господарському кодексі України воно включено до вісімнадцяти статей (в яких згадуються, скажімо, потреби громадян (ст. 39), потреби особисті (ст. 62), господарські потреби учасників асоціації (статті 120, 152)). У Житловому кодексі України розглядуване термінопоняття використано у дев'яти статтях (де зазначаються, зокрема, потреби побутові (статті 4, 186), потреби у поліпшенні житлових умов (статті 35, 54, 59)). У Земельному кодексі України його вміщують двадцять вісім статей; у Водному кодексі України — двадцять п'ять;

у Господарському процесуальному кодексі України — дванадцять; у Митному кодексі України — одинадцять; у Кодексі законів про працю України — десять; у Цивільно-процесуальному кодексі України та Кодексі про надра України — по вісім; у Лісовому кодексі України — п'ять; у Кодексі України про адміністративні правопорушення — чотири, у Кримінальному кодексі України — три; у Податковому кодексі України — 7. Загалом же в усіх цих законах термінопоняття «потреби» вжито 176 разів!

До цього варто також додати ще й випадки застосування у кодифікованому законодавстві України термінопоняття «інтерес». Адже останній є зазвичай, як зазначалося, нічим іншим, як усвідомленням певними суб'єктами їхніх потреб. Текстовий аналіз усіх зазначених вище законів виявив, що це термінопоняття зустрічається у них понад 160 разів.

Така законодавча стилістика, безперечно, полегшує реалізацію потребового дослідницького підходу задля виявлення соціальної сутності законодавства — причому не тільки у теоретичній юриспруденції, а й у практичній.

По-третє, досліджуване праворозуміння дозволяє виявити й пояснити — з огляду на неминучі природно-історичні зміни людських потреб — *змістовний динамізм* низки концепцій права (насамперед концепцій соціолого-позитивістських). Такі зміни торкаються як змісту й обсягу потреб, так і соціальних засобів їх задоволення.

У зв'язку з цим зауважу, що в науковій літературі нещодавно було запропоновано виокремити у самостійний варіант праворозуміння так зване «динамічне» [9, 5]¹. На мій же погляд, така

¹ Прикметним видається те, що і сам автор цієї ідеї все ж згодом уточнив, що термін «динамічне» тут не покликаний вказувати на наявність якоїсь нової єдиної «школи», а являє собою лише маркування тих онтологічних і методологічних передумов, які є загальними для більшості зі згадуваних ним «некласичних» (у тому числі постмодерністських) варіантів методологій суспільствознавства, включаючи й правознавство [7, 12].

пропозиція навряд чи є слушною. Адже змістовна змінюваність, трансформаційність органічно притаманна декільком досить відомим різновидам праворозуміння — як «класичним» (наприклад, концепціям «природного права зі змінним змістом» Р. Штамлера, «живого» права Є. Ерліха, «психологічного» права Л. Петражицького), так і неокласичним (екзистенціалістським, комунікативним, герменевтичним, «темпорально-онтологічним» тощо). Та й навіть з позицій легістсько-позитивістського праворозуміння у процесі правозастосування реальний зміст застосовуваної норми (тобто зміст права) конститується лише за посередництва її тлумачення, тобто смислонаповнення її тексту свідомістю реципієнта-інтерпретатора. А таке тлумачення-з'ясування не може бути

цілком елімінованим, абстрагованим, «очищеним» від тих конкретних соціальних і природних умов, ситуацій, які йому передували, або його супроводжували, або ж очікувалися його автором у майбутньому. Тому-то і з позицій такого праворозуміння *змістовна* відповідь на запитання — яка поведінка, яка діяльність, врегульована державно-юридичним приписом, вважається в конкретній ситуації правомірною? — не може лишатися навечно незмінною, «нерухомою» [10].

Висновки. Одне слово, жоден варіант праворозуміння не виключає, в принципі, деякої динамічності. Так ось праворозуміння потребує належить, вважаю, до таких з них, які пояснюють її через *об'єктивно* існуючі соціально-антропні фактори, чинники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность. — Львов, 1985; 2-е изд. — Одесса, 2006.
2. Загальна теорія держави і права. — Х., 2009.
3. Общетеоретическая юриспруденция : учеб. курс. — Одесса, 2011.
4. Рабинович П. Деякі сучасні концепції права в Росії та Україні (у світлі потребового праворозуміння) // Філософія права і загальна теорія права. 2013. № 1.
5. Рабинович П. Деякі сучасні концепції права в Росії та Україні (у світлі потребового праворозуміння) // Право України. — 2013. — № 7.
6. Гаврилюк Р. Методологическая традиция доктрины естественного права : моногр. — Черновцы, 2013. — 778 с.
7. Стовба О. Природне праворозуміння: до відновлення методологічної традиції // Філософія права і загальна теорія права. — 2013. — № 2.
8. Рабинович П.М. Методологія права: проблеми плюралізації // Вісник Академії правових наук України. 1995. № 3.
9. Неклассическая философия права: вопросы и ответы. Х., 2013.
10. Голчаров В.В. Динамічне тлумачення юридичних норм // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина ІІДІ державного будівництва та місцевого саомоврядування НАПрІІ України / ред. кол. : П.М. Рабинович (голов. ред.) та ін. — Л., 2013. — Серія І : Дослідження та реферати. — Вип. 27. — 252 с.

Рабинович П.М.

Потребностное правопонимание как реализация социально-материалистической парадигмы (общетеоретическая характеристика)

Анотація. В статті характеризується авторська концепція потребностного правопонимання, базуюча на историко-материалистической соціальної філософії. В основу цієї концепції положен так пазываемый потребностный исследовательский подход. Согласно ей право — это обусловленные уровнем развитости общества возможности человека (или

группы людей) получать и использовать средства, необходимые для удовлетворения его биологически и социально обоснованных — в конкретно-исторических условиях — потребностей существования и развития и обеспечиваемые социальными обязанностями других субъектов. К обоснованию такого правопонимания привлечены материалы практики Европейского суда по правам человека по применению им Конвенции о защите прав человека и основных свобод. Также раскрываются познавательные-объяснительные возможности потребностного правопонимания в обосновании принципиальной неустранимости содержательного плюрализма правопониманий и определенного содержательного динамизма почти каждого из них, а также в обнаружении социальной сущности тех различных явлений, которые в юридической науке, да и в государственно-юридической регулятивной практике, отображаются посредством терминопонятия «право».

Ключевые слова: правопонимание, потребностное правопонимание, потребностный исследовательский подход, социальная сущность права, плюрализм правопониманий, содержательный динамизм правопониманий.

Rabinovych P.

Needs-Oriented Understanding of Law as a Realization of Social Materialist Paradigm (General Theoretical Characteristics).

Summary. The article develops author's conception of needs-oriented understanding of Law, based on the historical materialistic social philosophy. In the foundation of this conception the so called needs-oriented research approach is placed. According to it the Law is possibilities of a human (groups of humans), determined by the level of the development of society, to acquire and to use means, needed to satisfy his biological and socially reasoned — in certain historical circumstances — needs of existence and development, that are guaranteed by social obligations of other persons. To justify this understanding author appeals to the practice of application of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by the European Court of Human Rights. There are also being disclosed the heuristic and justifying abilities of needs-oriented understanding of Law towards explaining the irremovability of inner pluralism of understandings of Law and certain essential dynamism in almost any of them, and also in disclosing the social essence of the social phenomena that are designated in both legal science and state legal practice by the term «law».

Keywords: understanding of law, needs-oriented understanding of law, needs-oriented research approach, social essence of law, pluralism of understandings of law, essential dynamism of understandings of law.

